

K 46052202 : สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

คำสำคัญ : ผังเมืองโบราณล้านนาเวียงกุมกาม

ทวิศักดิ์ เกียรติวิระศักดิ์ : การศึกษาผังเมืองโบราณล้านนา : เวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

(A STUDY ON LANNA'S ANCIENT CITY URBAN PLANNING : WIANG KUM KAM AMPHOE SARAPHI CHIANG MAI PROVINCE) อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : รศ. อนุวิทย์ เจริญศุกกุล และ ผศ. สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์. 282 หน้า. ISBN 974 - 464 - 264 - 5

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงการวางผังเวียงกุมกามด้านแนวความคิด แบบแผน และวิทยาการผังเมืองโบราณล้านนา เป็นภูมิปัญญาของไทยด้านสถาปัตยกรรมผังเมือง ซึ่งสามารถใช้เป็นความรู้พื้นฐานหรือการประยุกต์ใช้ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง โดยมีกระบวนการศึกษาแบบบูรณาการจากหลายสาขา ร่วมกันและเชิงเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่างๆ

เวียงกุมกามสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1829 เพื่อให้เป็นเมืองศูนย์กลางอำนาจและการค้า ในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนถ่ายจากวัฒนธรรมทวารวดีมาเป็นวัฒนธรรมล้านนา ผังเมืองจึงแสดงออกถึงการผสมผสานแบบแผนของทั้ง 2 วัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมทวารวดีที่เกิดจากการผสมผสานกันของกลุ่มชนจากต่างภูมิภาค กับวัฒนธรรมยวนที่เกิดจากพัฒนาการของสังคมของชาวยวนและกลุ่มชนพื้นเมืองภายในพื้นที่มากกว่าอิทธิพลจากต่างถิ่น ชัยภูมิของเวียงกุมกามตั้งอยู่บนที่ราบริมแม่น้ำปิงแบบวัฒนธรรมทวารวดี แต่มีเนินที่สูงและคูน้ำที่เป็นพระบรมธาตุนอกเมืองทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือแบบวัฒนธรรมของชาวยวน และเป็นที่หมายของเมือง เช่นเดียวกับเจดีย์กู่กุดของเมืองทวารวดี ผังเมืองมีรูปร่างวงรีคล้ายหอยสังข์ตามแบบเมืองทวารวดี มีพระบรมธาตุศูนย์กลางเมืองที่วัดกุมกามและวัดประจำทิศที่มุมเมืองทั้งสี่แห่ง ตามคติศูนย์กลางจักรวาลของพุทธศาสนา แต่ที่วัดกานโถมันมีเสาอินทขิลและไม้ศรีเมือง เป็นศูนย์กลางเมืองตามแบบแผนวัฒนธรรมยวน โดยมีช่องเมืองเชื่อมทั้ง 2 ศูนย์กลางเข้าด้วยกัน เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงอำนาจการปกครองกลุ่มชนทั้ง 2 วัฒนธรรม และตั้งกาดกุมกามเป็นตลาดกลางเมือง เขตชุมชนที่พักอาศัยกระจายอยู่ด้านท้ายเมือง เขตพระราชฐานกับคุ้มเจ้านายตั้งอยู่บริเวณหัวเมือง โดยมีแกนสัญจรหลัก 2 แนว ตัดผ่านกลางเมืองเชื่อมต่อยานต่างๆ และวัดสำคัญของเมือง

ผังเมืองในช่วงสมัยล้านนา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 ไม่พบการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ฐานของเวียงกุมกามถูกลดลงให้เป็นเพียงเมืองหน้าด่านของเมืองเชียงใหม่และอยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์เชียงใหม่ ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 ผังเมืองมีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีการสร้างวัดจำนวนมากและการเจริญเติบโตของชุมชน ทำให้ผังเมืองเดิมเลือนหายไปไม่ชัดเจน อีกทั้งเมืองถูกเปลี่ยนฐานะกลายเป็นชุมชนเพื่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา การล่มสลายของเมืองเกิดจาก 3 ปัจจัยร่วมกันและใช้เวลานานจึงมีผลเกิดขึ้นคือ การเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำปิง การเปลี่ยนแปลงอำนาจที่กระทบต่อบทบาทของเมือง และภัยสงคราม โดยมีเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในพื้นที่เวียงกุมกามตามแนวร่องแม่น้ำปิงโบราณ แต่เกิดขึ้นภายหลังจากเมืองถูกทิ้งร้างไปก่อนแล้วจากภัยสงครามประมาณหลัง พ.ศ. 2089

K 46052202 : MAJOR : HISTORY OF ARCHITECTURE

KEY WORD : LANNA'S ANCIENT CITY PLANNING OF WIANG KUM KAM

TAWEESAK KAITTIWEERASAK : A STUDY ON LANNA'S ANCIENT CITY URBAN PLANNING : WIANG KUM KAM AMPHOE SARAPHI CHIANG MAI PROVINCE. THESIS ADVISORS : ASSOC. PROF. ANUVIT CHARERNSUPKUL, AND ASST. PROF. SOMCHART CHUNGSIRIARAK. 282 pp. ISBN 974 – 464 – 264 – 5.

The objectives of study are to understand the city planning of Wiang Kum Kam in term of concept of design and technology in Lanna ancient city planning. Secondly basic knowledge or application of the study of Thai urban architecture would be useful in related disciplines. The methodology of study used the interdisciplinary appear and compared evidences.

The Wiang Kum Kam was founded as the capital and trade center in 1286 A.D. In that period, there was a transition from the Haripunjaya Culture to Lanna Culture. The planning was combination of the pattern of both cultures; Haripunjaya Culture evolved from various ethnic group who moved from outer region, whereas the Yuan Culture evolved from Yuan and natives ethnic group. The site was a plain along the bank of the Ping River similar to Haripunjaya Culture. On the other hand, Ku Kham, the Buddha relic's stupa located on a higher level in the northwest direction of the city was influenced by Yuan Culture, the landmark of Ku Kham similar to Ku Kut stupa of Haripunjaya city. The city plan had a shape of resemble conch shell like Haripunjaya city. Wat Kum Kam temple had the Buddha relic's stupa at the center of city and surrounded by monasteries at the outer corners. In accordance with the Buddhist doctrine, the axis of the plan represents that of the cosmos. The spirit pillar, name Intrakin and sacred tree in Wat Kan Thom temple at the center of the city reflect the Yuan Culture. The both centers were unity by a public space between them, signifying that people in both cultures were under the one sovereign. Kad Kum Kam, the city market was located in the centre area. The royal palace and lord's houses were on the north of the center of the city and residential zone to the south were all linked by two main axes which crossed the centre area.

During the 13th - 14th century A.D., although the urban plan changed very little, the status was receded to a defensive town of Chiang Mai under the rule of the king. In the 15th – 16th century A.D. original plan changed through the growth of communities. There are a lot of the building of monasteries in this period its resumed to a religious community. The city was deserted as a result of three factors; the course of the Ping River changed, political changed affected to the city's function and war menace, this had taken long time. There was the great flood through the old course of the river after it was abandoned by the war after 1543 A.D.